

Розділ V
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС
ТА КРИМІНАЛІСТИКА.
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343-1

Войтюк Роман Віталійович,
аспірант
(Національна академія внутрішніх справ)

КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ФУНКЦІЯ
ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ
ПРАВОПОРУШЕННЯМ У ДІЯЛЬНОСТІ
ДЕТЕКТИВА НАЦІОНАЛЬНОГО
АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ

У статті розкрито актуальні проблеми реалізації кримінальної процесуальної функції запобігання кримінальним правопорушенням у діяльності детектива Національного антикорупційного бюро України та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: *детектив, Національне антикорупційне бюро України, підслідність, корупція, кримінальна процесуальна діяльність, досудове розслідування, запобігання кримінальним правопорушенням.*

Розв'язання проблеми корупції є одним із пріоритетів для українського суспільства на сьогоднішньому етапі розвитку держави. Саме з метою вирішення цих проблем було створено Національне антикорупційне бюро України (далі — НАБУ) — державний правоохоронний орган, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових [1]. Досудове розслідування в НАБУ здійснюють детективи та старші детективи, які є головною ланкою у структурі працівників. Саме на них покладено низку функцій, серед яких однією з найбільш важливих є функція запобігання злочинам.

Окремі проблемні питання діяльності детективів НАБУ вивчали С. С. Аскеров, О. В. Баганець, Ю. М. Бардачов, Р. В. Гречанюк, О. В. Головкін, О. А. Клименко, І. І. Коротич, І. П. Лопушинський, В. Б. Пасічник, Я. Ю. Пилип, А. В. Савченко, А. В. Самодін, Г. І. Сисоєнко, Є. Д. Скулиш, О. Ю. Татаров, В. І. Цимбалюк, В. І. Чечерський, Н. В. Шинкаренко, О. М. Юрченко, Ю. П. Янович та інші. Водночас в Україні відсутні ґрунтовні дослідження кримінальної процесуальної діяльності означеного суб'єкта, зокрема щодо реалізації ним функції запобігання злочинам.

Відтак, метою цієї статті є дослідження актуальних теоретичних і практичних проблем кримінальної процесуальної функції запобігання кримінальним правопорушенням у діяльності детектива НАБУ та визначення можливих напрямків їх вирішення.

Функцію запобігання злочинам у діяльності НАБУ дає підстави виокремити аналіз положень ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. Вказівка на неї здійснюється шляхом застосування термінів «попередження корупційних правопорушень» та «припинення корупційних правопорушень», а також «запобігання вчиненню нових корупційних правопорушень».

При цьому слід відмітити, що такі функції покладаються на аналогічні органи в зарубіжних країнах. Наприклад, комісари Департаменту оперативної роботи Незалежного антикорупційної комісії Гонконгу застосовують у своїй діяльності тактику попереджувального розслідування з виявлення випадків корупції. З цією метою використовується стратегія, яка включає проведення різних слідчих заходів під прикриттям і більш широке та ефективне застосування інформаційних технологій [2]. Така тактика передбачає проведення комплексу заходів, спрямованих на виявлення осіб, які мають намір учинити злочин або готуються до його вчинення з метою недопущення реалізації їх злочинного умислу.

З метою виконання функції запобігання злочинам на НАБУ відповідно до ч. 1 ст. 16 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. покладено обов'язки щодо здійснення оперативно-розшукових заходів з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також в оперативно-розшукових справах, витребуваних від інших правоохоронних органів (п. 1) та інформаційно-аналітичної роботи з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють учиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро (п. 5) [1].

Покладення на НАБУ зазначених функцій вважаємо цілком виправданим принаймні з огляду на те, що головне завдання цього правоохоронного органу є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці [1]. Водночас результатом такої протидії вважаємо максимальне зменшення таких злочинних проявів серед вищих посадовців держави. Функція запобігання злочинам має бути однією з найбільш пріоритетних серед інших функцій НАБУ, оскільки краще не допустити вчинення злочину, ніж потім його розривати та розслідувати.

Однак реалізація цієї функції ускладнена низкою проблемних питань. Вони пов'язані насамперед із тим, що у КПК України 2012 р. на відміну від попереднього кримінально-процесуального закону на слідчих не покладено обов'язок щодо усунення причин і умов учинення злочину у конкретному кримінальному провадженні. У зв'язку з цим склалася ситуація, коли детективи НАБУ відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. зобов'язані запобігати злочинам, однак КПК України не передбачає механізму реалізації цієї функції.

Цікавим є й досвід Литовської Республіки, де на слідчих спеціальної служби розслідувань, яка є антикорупційним органом, покладено обов'язок надавати Президенту, Сейму та уряду пропозиції щодо нових законодавчих актів, необхідних для ефективного проведення заходів із запобігання корупції [3, с. 167]. Відтак, як бачимо, цей орган здійснює не лише розслідування певної категорії корупційних правопорушень, але й зобов'язаний уживати заходи щодо запобігання злочинам шляхом розробки пропозицій про внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів. Законотворча діяльність є досить складною і специфічною, а тому потребує не лише спеціальних знань, але й відповідних навиків.

З метою ефективної реалізації функції запобігання злочинам у діяльності детективів НАБУ вважаємо за доцільне створити у межах цього правоохоронного органу окремий підрозділ, основним призначенням якого повинно бути недопущення та припинення корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також у разі необхідності підготовка

пропозицій щодо усунення причин та умов їх учинення та вжиття відповідних заходів щодо їх реалізації. Практика свідчить, що детективи НАБУ вже зустрілися з низкою проблем кваліфікації злочинів, учинених службовими особами, вирішити які можливо лише шляхом внесення змін і доповнень до кримінального законодавства. Причому не вирішення цих проблем породжує таку ситуацію, коли окремих службових осіб, які *de facto* вчинили певні протиправні діяння, *de jure* не можна притягнути до кримінальної відповідальності.

Відсутність у КПК України обов'язку запобігати злочинам суперечить ч. 1 ст. 1 КК України, згідно з якою одним із його основних завдань закону про кримінальну відповідальність є запобігання злочинам. Водночас, як слушно наголошують учені, забезпечення правильного застосування кримінального права є призначенням кримінально-процесуального права [4, с. 212].

На проблему реалізації функції запобігання злочинам у кримінально-процесуальній діяльності органів досудового розслідування неодноразово звертали увагу вчені [5, с. 84; 6, с. 166]. Причому вони пропонують різні шляхи її вирішення. Наприклад, В. М. Юрчишен вважає за доцільне ст. 91 КПК України доповнити пунктом про обов'язок доказування причин і умов вчинення злочину [6, с. 166]. Водночас А. А. Десятник вважає такий підхід не правильним і пропонує запровадити окрему норму, яка б передбачала реалізацію запобіжної функції [7]. На нашу думку, виявлення причин і умов учинення злочину не є предметом доказування у кримінальному провадженні. З огляду на це вважаємо за доцільне підтримати ідею запровадження окремої кримінальної процесуальної норми про виявлення причин і умов учинення злочину.

У зв'язку з цим пропонуємо доповнити КПК України новою ст. 222-1 такого змісту:

«Виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину

1. При проведенні досудового розслідування слідчий зобов'язаний виявляти причини та умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, та вживати заходів щодо їх усунення, зокрема шляхом внесення у відповідний державний орган, громадську організацію або службовій особі подання про вжиття заходів для усунення причин і умов учинення кримінального правопорушення».

На нашу думку, створення такої норми матиме важливе значення для протидії злочинам, підслідним НАБУ. Адже детективи НАБУ, розслідуючи корупційні злочини, виявляють злочинні схеми, які, як правило, реалізуються завдяки недосконалості законодавства та корупціогенні фактори, усунення яких зменшувало б імовірність учинення нових кримінальних правопорушень.

Незважаючи на відсутність дієвого кримінального процесуального механізму усунення причин і умов учинення кримінальних правопорушень, детективи НАБУ мають вагомий напрацювання у цьому напрямку. Наприклад, розуміючи, що самого арешту учасників корупційних схем недостатньо для їхнього знищення, НАБУ і САП проводять позовну роботу. Так, НАБУ виступило з позовом про розірвання тристоронніх договорів про уступку права вимоги боргу за спожиту електроенергію від ВАТ «Запоріжжяобленерго» (в якому понад 50% належить державі) на користь приватної структури.

Судовий розгляд триває. Завдяки роботі САП на основі матеріалів, наданих детективами, ПАТ «Укргазвидобування» домоглося через суд розірвання угод про спільну діяльність із компаніями, задіяними у так званій «газовій схемі Онищенко». У результаті — менш ніж за півроку з моменту припинення цієї схеми «УГВ» заробило вп'ятеро більше, ніж майже за три роки спільної діяльності з приватними структурами, підконтрольними Олександрю Онищенко [8].

Окрім того, детективи НАБУ у своїй роботі неодноразово зустрічалися з прогалинами, колізіями та іншими проблемними питаннями, пов'язаними з недосконалістю законодавчих положень. У зв'язку з цим вони можуть готувати пропозиції щодо вдосконален-

ня законодавства, які варто направляти до Верховної Ради України. Це не лише дозволить в повній мірі реалізувати функцію запобігання корупційним кримінальним правопорушенням, але й у подальшому може сприяти підвищенню ефективності розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень.

У діяльності підрозділів детективів НАБУ щодо запобігання вчиненню корупційних злочинів доцільно було б виокремити деякі напрямки запобіжної функції:

- 1) попередження корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності;
- 2) припинення корупційних правопорушень цієї категорії;
- 3) виявлення й усунення (нейтралізація) причин і умов, які сприяють учиненню корупційних правопорушень.

Водночас більш детальна реалізація вказаної функції можлива шляхом аналізу статистичних даних, повідомлень ЗМІ, вивчення матеріалів кримінальних проваджень, налагодження зв'язків з населенням, особливо з тією його частиною, яка бажає надавати допомогу детективам НАБУ.

Для одержання відомостей про злочини, що готуються, необхідно налагодити ефективну взаємодію детективів НАБУ з Національним банком України, Фондом державного майна України, Антимонопольним комітетом України, Національним агентством з питань запобігання корупції, органами Державної прикордонної служби, органами державної податкової і митної служби, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення підрозділами Національної поліції України, СБУ, Генеральною прокуратурою та іншими державними органами. Для цього необхідно розробити відповідні міжвідомчі інструкції щодо напрямів та форм такої взаємодії.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна зробити декілька важливих висновків.

По-перше, закріплення за детективами НАБУ кримінально-процесуальної функції запобігання кримінальним правопорушенням відповідає позитивному досвіду функціонування аналогічних органів в окремих зарубіжних країнах.

По-друге, з метою забезпечення її реалізації вважаємо за доцільне запровадження окремої кримінальної процесуальної норми про виявлення причин і умов учинення злочину.

По-третє, реалізація цієї функції має здійснюватись за такими напрямками: 1) попередження корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності; 2) припинення корупційних правопорушень цієї категорії; 3) виявлення і усунення (нейтралізація) причин і умов, які сприяють учиненню корупційних правопорушень.

По-четверте, ефективна її реалізація потребує налагодження взаємодії детективів НАБУ з іншими державними органами, для чого необхідно розробити відповідні міжвідомчі інструкції щодо напрямів та форм такої взаємодії.

Список використаних джерел

1. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 № 1698-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1698-18/print1464154462040811>

2. Мадиев Е. Антикоррупционная политика в странах Восточной Азии : особенности, результаты, перспективы / Е. Мадиев // Институт мировой экономики и политики при Фонде первого Президента Республики Казахстан — Лидера Нации. — 2012. [Електронний ресурс]. — Режим доступу :

<http://2010-2013.iwep.kz/index.php?newsid=599>.

3. Зарубіжний досвід створення та діяльності спеціальних антикорупційних органів [наук.-практ. посіб]. / З. А. Загинець, В. М. Драган, О. Н. Ярмиш та ін. — К. : Національна академія прокуратури України, 2015. — 314 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://pidruchniki.com/84704/pravo/mistse_komisiyi_sistemi_upovnovazhenih_organiv_rotidiyi_koruptsiyi#1488.

4. Грошевий Ю. Актуальні проблеми кримінально-процесуальної теорії та проект КПК України / Ю. Грошевий, О. Капліна // Право України: юридичний журнал, 2009. — № 12. — С. 209–217.

5. Баганець О. Доказування причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення / О. Баганець // Юридична Україна, 2013. — № 8. — С. 83–87.

6. Юрчишин В. М. Місце і роль прокурора у досудовому розслідуванні та їх відображення в теорії, законодавстві і практиці / В. М. Юрчишин. — Чернівці : Родовід, 2013. — 307 с.

7. Десятник А. А. Проблема актуальності кримінально-процесуальної профілактики в рамках нового КПК / А. А. Десятник // Форум права. — 2012. — № 1. — С. 247–252. [Електронний ресурс]. Режим доступу :

<http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12daanku.pdf>.

8. Звіт НАБУ за серпень 2016 — лютий 2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/nab_report_02_20171.pdf

Войтюк Роман Витальевич,
аспірант
(Национальная академия внутренних дел)

УГОЛОВНАЯ ПРОЦЕССУАЛЬНАЯ ФУНКЦИЯ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ УГОЛОВНЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТЕКТИВА НАЦИОНАЛЬНОГО АНТИКОРРУПЦИОННОГО БЮРО УКРАИНЫ

В статье раскрыты актуальные проблемы реализации уголовной процессуальной функции предупреждения уголовных правонарушений в деятельности детектива Национального антикоррупционного бюро Украины и предложены пути их решения.

Ключевые слова: детектив, Национальное антикоррупционное бюро Украины, подследственность, коррупция, уголовная процессуальная деятельность, досудебное расследование, предотвращение уголовных правонарушений.

Roman Voytyuk,
postgraduate
(National Academy of Internal Affairs)

CRIMINAL PROCEDURE FUNCTION CRIMINAL OFFENSES PREVENTION OF DETECTIVE BUREAU NATIONAL ANTI-CORRUPTION UKRAINE

In the article actual problems of implementation of criminal procedural functions prevent criminal offences in activities of the detective's National anti-corruption Bureau of Ukraine and the ways of their solution.

Key words: detective, the National anti-corruption Bureau of Ukraine, jurisdiction, corruption, criminal procedural activities, the pre-trial investigation, . the prevention of a criminal offence.

Надійшла до редколегії 15.01.2017